

ГОЛУБ М. ЈАШОВИЋ¹

Универзитет у Приштини са привременим седиштем
у Косовској Митровици, Филозофски факултет
Катедра за српски језик и књижевност

НЕКЕ ФОНЕТСКЕ, МОРФОЛОШКЕ И ЛЕКСИЧКЕ ПАРАЛЕЛЕ У ГОВОРИМА СЕЛА СИНАЈА И СЕЛА МАЛА КОСАНИЦА

Предмет наших истраживања у овом раду јесте дијалекатска лексика два српска села у којима се говори косовско-ресавским говором. Прво село, Синаје, налази се у Пећком Подгору, у околини Истока у северној Метохији, а друго проучавано село, Мала Косаница, налази се у долини реке Косанице у околини Куршумлије.

У Синају живи староседелачко становништво, односно становници који су у Метохију дошли из источних крајева Црне Горе још за време владавине Османлија овим областима. У Малој Косаници живе становници пореклом из подгорског села Синаја досељени крајем деветнаестог века у место данашњег живљења.

Године 1998. боравили смо по десетак дана у оба испитивана пункта у којима смо попунили упитнике за *Српски дијалектолошки атлас* из којих су ексцерпирани примери за писање овог рада.

Кључне речи: Синаје; Мала Косаница; северна Метохија; Косаница; косовско-ресавски говори; дијалекатска лексика.

Предмет наших интересовања у овом раду јесте дијалекатска лексика два српска села у којима се говори косовско-ресавским говором. Прво проучавано село, Синаје, налази се у Пећком Подгору, у околини Истока у се-

1 jasovicgolub@gmail.com

Истраживања су извршена и рад написан у оквиру пројекта „Дијалектолошка истраживања српског језичког простора“ 178020, који се реализује уз помоћ Министарства за просвету, науку и технолошки развој Републике Србије.

верној Метохији, а друго проучавано село, Мала Косаница, налази се у долини реке Косанице, на њеној левој долињској страни и припада катастарској општини Куршумлији.

Синаје је удаљено четири километра североисточно од Истока. У селу је до 1998. године већина становника била српске националности и православне вере.² Пописали смо 61 породицу. Сви становници села своје даље порекло везују за Црну Гору.³

Мала Косаница је брдско-планинско село на левој страни реке Косанице, удаљено двадесет четири километра јужно од Куршумлије. Две трећине становника Косанице су досељеници из села у околини Истока, највише из подгорског села Синаја. За време нашег боравка у Малој Косаници је живело двадесет породица пореклом из Синаја.⁴

У подгорском селу Синају живи староседелачко становништво, односно становници који су у Метохију дошли из источних крајева Црне Горе још за време владавине Османлија у овим областима. У Малој Косаници живе становници пореклом из подгорског села Синаја досељени крајем деветнаестог века у место данашњег живљења.⁵

Грађу за писање овог рада забележили смо и снимили у разговору са најпоузданијим представницима говора проучаваних места 1998. године. И у Малој Косаници и у Синају провели смо по десетак дана и том приликом користили смо своје упитнике за прикупљање лексике и терминологије духовне и материјалне културе и упитнике за *Српскохрватски дијалектолошки аџлас* Српске академије наука и уметности.⁶

Садржину коришћених упитника чине питања која покривају све најзначајније сфере људских делатности, њиховог живота и рада.

Говор оба испитивана насеља јесте косовско-ресавски, односно северно-метохијски говорни тип. И у говору мештана села Синаја и у говору Мале Косанице употребљавају се три акцента. Два стара силазна и један нови, дугоузлазни акценат (Вукићевић, 1971; Букумирић, 2003).⁷ Међутим, без обзира на чињеницу што су наши информатори били припадници истих породица (једни су живели у Синају, а други у Малој Косаници), становници Синаја придошли 1880. године у топлички крај сачували су најважније

2 Сви становници села Синаја и из других околних српских насеља протерани су 1999. године на подручје уже Србије или у Црну Гору.

3 У Синају су 1988. године живеле породице: Зувић (23 породице), Пумпаловић и Ашанин (по 10 породица), Максимовић (7 породица), Брајковић и Бетић (по 4 породице) и Лазовићи (3 домаћинства).

4 У Малој Косаници 1998. године најбројнији су били Пумпаловићи (10 породица), Брајковићи (4 куће), Живановићи и Живковићи (по две породице) и други.

5 Становници Мале Косанице пореклом из Синаја у место данашњег живљења доселили су се после ослобођења Топлице од Турака 1880. године или неку годину касније.

6 Део грађе забележен је у живом разговору са казивачима и снимљен је диктафоном.

особине свог севернометохијског говора. Ипак, нашавши се на другом простору и у окружењу носилаца других и другачијих говора претрпели су извесне промене.

Великих разлика на фонетском и морфолошком плану нема. Многе типичне карактеристике говора Пећког Подгора чули смо и у говору Синајаца који живе у Малој Косаници, али се неке особине чувају доследно онако како се користе у говору села из којег су се доселили у Топлицу.

Акцентски систем у оба испитивана пункта је идентичан. Стари кратки акценти регистровани су у говору села Синаја на свим слоговима: *з'лаї, њрѳсор, ј'шишарица, к'л'еница, б'сица, б'ишије* (уопште), *їлуї, њциї, р'їсїо, уїрол'еће, р'їдар/ридар, Љевѳша, маїїка, њосїїка, р'їшеїо, крушков'ача, меѳаїа, моїаре, њиши'ао, Превал'їе, Јану'з, даѳан'ак, вурма'к*; и у Великој Косаници: *Б'ѳоїрад, д'бјац'иница, д'бош, ј'асїред'ї, ј'бмужан, к'бдац, н'аїлаву, ѡравимо, с'ејао/сїјао, ѡрска, ф'амил'ија, јереди'ица, модел'їшу, н'ед'еља, секїра, цїїара, шк'ола, даїал'ија, Ил'ија, чеїв'орица, в'рїе'но, ис'ече, клаїїја, ѡеїел'їа, ѡреїл'анак, исїресаїїво, Самаїле, сїрної'їка, шудїїје, ј'а'їа, корїод'ан, шїїр.*

И дугосилазни акценат се такође јавља на свим позицијама укључујући и отворену и затворену ултиму у говору Синаја: *їа'нїим, р'аздој, ѡеѳа, ѡїднем, ѡреїїска, ломї'ери'а, ѡд'еле, сов'ел'ка, ф'афар'онка, уїїемо, амїор, влас'ник, јуд'ан, Ив'ан, Мил'ан, коч'ак, л'еїїм, од'ор, ѡасїур, ш'ада'н, ѡаїл'иц'ан, шем'ел', венчанї, коїа, земскї, умр'е*; у говору Мале Косанице: *В'уле, ма'јка, м'еїар, м'ора, ѡвал'и, рад'ница, сна, цр'ни, залїва, цр'вени, свакор'азни, кол'ач, моїор, Миладїн, р'жї (режи), из'реден'а, родї, сїарїнскї, шїн'а, жм'урї, сїиде'ї, чод'ан.*

И дугоузлазни акценат је исти у оба испитивана пункта. У селу Синају: *в'енац, в'раїче, да'ја, кронш'онї, кру'ло, л'еїїрак, ма'їарче, ѡанїол'е, ѡсек, ѡлаїај двокаїа, ѡуїа'љак, сумл'а, шїу ф'ицири, Шїїш'ара*; а у Малој Косаници: *дїл'и, Бр'ајковића ку'ла, іареж, к'ојзења'ци, комаїи, ла'тер (логор), мл'екем, несам/нїсам, н'ожом, оїрл'иш, ѡменуш, цр'еѳа, че'за.*

Једна од карактеристика говора оба испитивана пункта јесте чување предакцентских дужина. У говору села Синаја: *а'од'еїи, їучї, да'жд'еѳац, Д'енїно, женскаїа, ж'ул'еѳи, закш'ев'ал'и, з'енїїја, ка'ко'ће, кр'еїш'ал'ка, мушкаїа, одрл'ав'ела, ѡрем'енїла, Пумї'ал'овїћ, али и Пу'мїаловїћ, ћушкї'ја, ф'ишїи, ш'а мїїја, шур'њаїа*; у Малој Косаници: *врїшїи, д'ел'ови, жм'урї, ј'арм'ови, Крал'еѳо, м'есїли, ор'нїца, радїла, с'амшїїна, сїарїнскї, шїн'а, дада К'анд'е.*

У нашој грађи пописане су и лексеме које се у Синају и у Малој Косаници различито акцентују: *Ив'ан (С), Иван (МК); Илїћ (С), Илић (МК); ш'е'їер (С),*

7 О говору простора на којима се налазе наши проучавани пунктови објављене су две монографске студије. Докторска дисертација Милете Букумирића *Говори северне Метохије* (Букумирић, 2003) и студија Милосава Вукићевића *О говору околине Куришумлије* (Вукићевић, 1993).

шећер (МК); *ѿѿва* (С), *ѿѿва* (МК); *дојаѿиница* (С), *дојаѿиница* (МК); *кал`еница* (С), *каленїца* (МК); *ѿиїара* (С), *ѿиїара* (МК); *мѿшар* (С), *мѿшар* (МК); *сѿрїа* (С), *сѿрїа* (МК); *Ђѿрѿвић/Ђѿровић* (С), *Ђѿровић* (МК); *Вуле* (С), *Вуле* (МК).

Одабрану лексичку грађу анализирану у овом раду класификовали смо у једанаест група: лексика за именовање човека (делови тела), лексика сродства, лексика у вези са одевањем и обувањем, лексика хране и пића, куће и покућства, ратарска и повртарска лексика и терминологија, сточарство и сточарење, лексика у вези са птицама и животињама, лексика и терминологија фитонимског порекла.

Ексцерпирани примери биће узбучени и разврстани у поменуте групе, прво они који су пописани у подгорском селу Синају, а потом и примери записани у куршумлијском селу Мала Косаница.

1) човек и делови тела човека:

а) Синаје: *аїераѿица*, *дул`ци* (очи), *Васинїца*, *геїїн`е*, *глан*, *г`евѿер*, *г`евѿка*, *г`еїе* (дете је само мушко), *ђијк* (груди), *ил`егел`ак/ил`егенак/иледѿнак*, *женскарѿи*, *женскађи*, *жул`ѿви*, *заїланак*, *јашиарица/јашиѿица*, *једїнац*, *Јовинїца*, *клоѿук* (плих), *кол`ѿно*, *кѿс*, *мал`ић/мал`и ѿрс*, *мнâ`г/мнâђи* (човек), *мнâдїћ*, *мнâдица*, *моїарїш*, *мрїѿвак*, *мусїађи/дрѿкови*, *мушкађи*, *нѿдра*, *нѿкѿија*, *нѿс*, *їазу*, *їлїк*, *їогїушњак*, *їрѿриш*, *їрс*, *їуїрка*, *раме/рамо*, *рѿдаш*, *рѿдѿ/рѿдље* (породични члан), *сл`езѿнка*, *сл`ѿно ѿко*, *шаѿа`н*, *шеїѿлук/шеїѿлак*, *ћашаљ*, *ћафа* (врат), *уво*, *усїа*, *чѿ`ло*, *чкѿмѿда*, *чклан`ак*, *чкрѿїна*, *чѿек*, *ч`ѿра* (женско дете), *ѿїлѿѿ*.

ѿ) Мала Косаница: *гѿѿѿче*, *г`еїе*, *кажиїрс*, *мал`и ѿрс*, *мѿмак*, *накѿлмоваїш* *кѿсу* (коса исплетена у облику кружне плетенице), *їађна/їађница* (вредна, радна), *їосукњаѿра* (неморалан мушкарац), *рамо*, *сѿмшиїна*, *средн`и ѿрс*, *ушукљаїш се*, *члан`ак*, *шукл`їѿ* (плашљив).

2) лексика сродства:

а) Синаје: *ѿал`а/ѿал`е* (чико, чича), *ѿа`ѿа/ѿа`ѿо*, *ѿаѿанак*, *ѿеїл`ѿрак* (девер од миља), *ѿрѿсїо*, *ѿѿја* (облик који служи за дозивање жене без помињања имена), *ѿа`ѿа*, *ѿа`ѿа/ѿа`ѿо*, *ѿаїїѿић/ѿаїїѿинка*, *г`евѿер*, *гѿѿѿрак*, *гѿѿѿѿак*, *ѿаѿа*, *ѿавїћ* (заовин син), *ѿавичина*, *ѿаїница*, *јединїк*, *јѿїѿѿѿа/јѿїѿѿѿа*, *кїко*, *кѿјиїја*, *комендїр* *ѿаѿа*, *мâ`ѿја*, *миѿо*, *мâђица*, *ѿѿѿаѿ*, *ѿчин/ѿчѿѿ*, *їараѿа`ѿа*, *їараѿѿѿа*, *їарунук*, *їашанѿї*, *їрїја/їрѿїѿел`*, *рѿсїо*, *секрѿѿа*, *с`ѿсїрић*, *с`ѿсїрич`ин`а*, *шеїшкич`ин`а*, *фаїмил`иа*, *шѿрњаїја*.

ѿ) Мала Косаница: *ѿѿруїа*, *милаѿаѿа*, *мила рѿмена*, *миѿо*, *миѿа* *Дїма*, *ѿчѿѿ*, *їасїѿѿѿак*, *їрїја/їрїјаїѿел`*, *рѿѿ*, *рѿсїо*, *чїча*.

3) називи у вези са одевањем и обувањем:

а) Синаје: *дарѣйка, бел`йна* (тканина изаткана од конопље), *дѣкча, дуґарѣши* (врста опанака), *вал, вија`чка/к`еѣл`а, власник, врч`аница, їуњ, докол`ѣнице, љиксѣр* (грудњак, јелек), *жїца* (конац који се преде из кудеље вуне), *кадїфа, комдинѣй, кошул`а/рудїна* (кошуља, архаично), *каница* (покривач), *каїул`ач`а, кїйа, клашње, кованїк* (одевни предмет), *кошуља, кукань* (копча за кошуљу), *л`ул`ак, налане, намешај, нарукница, ґанїѣл`е, ґанци, ґекл`а, ґазуґци/ґозуґци, ґл`есїрка* (врста сукње), *ґодланце, ґошїурак, ґрѣ`а, ґркрѣїш* (прекројити), *їул`ка/їул`їја, свїнскї ґанци, сїѣѣа* (калуп за опанак), *сїрїзе* (део опанка), *сїкн`а, шасл`ица* (део рукава женске кошуље), *шѣше* (одећа, постелина), *учїњени оїанци, цїїул`е/цїїел`е, чашире/чешїре, шајка* (шајкача), *шашїр, шамїа, шїше, шїшїа* (врста копче за кошуљу), *шїшїм*.

б) Мала Косаница: *дарѣша, дрїч/дрїчеви, влас, їајка, їуње/їуња, докол`ѣнице, јакуља* (врста капе), *кїйка, кѣжук/кожукче, к`ојзењаѣи* (врста опанака), *кол`їр* (оковратник), *кудеља, назуґци, одукївало/одукївало, ґѣѣ, ґрѣја, ґрѣсни оїанци/свїњскї оїанци, ґршен* (врста материјала за кројење одеће), *шкља, ўзица, фал, фал`в`енчанїца*, (вал, део старинске народне ношње), *фѣрмен, чакшїре, шашїр/шешїр, шїшїм, шїдара*.

4) лексика куће и покућства:

а) Синаје: *длан`а, дрґило, дрїшва, дїчук, ваїа`н, в`ел`ушка, врїѣно, врїшїло, їа`з* (петролеј), *їл`ѣшо/дудач, їусѣница, дранї* (реза за затварање врата), *дїар, засїрук, зїшвор* (брана), *їзда, ел`ѣшрични шїѣреш, јасїак, кал`еница* (ретко се чује), *канѣвац, кач`їа, кїће* (украш), *оклаїша, ковїн, к`ѣвчеї, коал`ѣвка, конаша* (крчаг), *косїца* (глачаница за прављење држалица), *кѣш/кошарїца*, (корпа за риболов), *кїјна/кїћа, ладма, ложїца/кашїка, ломїѣриа, меремїшїш, мрчїш* (исто што и модрити у Косаници), *наїари, налн, нѣжїце, одбр, осїал/асїал, ґенц`ер/ґрѣзор, ґїла, ґосїїка/ґасїїка, ґрїк, раздој, рїѣша* (флаша), *рашѣшо/решѣшо, рукашїка, савел`ка/совел`ка, с`екїра, сеѣада, сврґо, сїшо, свѣра/сѣфра, сїал`їца, сїѣлак* (врста столице), *сїрѣа, сїшїда* (лестве), *сїдм, шадван* (плафон, таван), *шанїр, шанїр, шараса, шас/шас, шїсла, шїсїѣре, ґл`екани/їѣѣзїни/їѣѣзїни шас*, (лонче), *шїмел`, шїсїѣре, шїрнї/крѣвеш, шїрїац, шїча/шїчањ/чїк* (за ситњење лука, паприке), *шїш, шїшкїа, фил`адн/финца`н, фїшїл`/фїшїл, флаша, цайїн, цѣл`енїк* (део раздоја за ткање), *цѣїац, цимѣнаї/цѣмѣнаї, црїул`а* (црепуља), *чакма, чаршаф, ч`ам, чадн/чадн, шїѣме*.

б) Мала Косаница: *дрґїца, дрїчица* (ножић), *авл`їја/авл`їја/ѣдор, дїчук, в`едрїца, вельїшка, врїѣно, врїшїло, їрне, їуда, дѣларица* (глачаница), *дѣлаї, дѣлма, љезнѣка* (врста кошница), *жаїа/шїа, їжина* (соба или кућница у којој спавају ожењени чланови задруге са својим супругама и децом), *кал`емар*

6) пастирска лексика и терминологија:

а) Синаје: *асіа́н*, *ајва́н*, *амшѡбр*, *аѡрми́ја* (коњско обољење), *дал`ѡш* (пас), *даци́* ја, *дйна́циа* (ован или во који дију роговима), *варани́ка*, *вѣйар* (новије), *вѣйринѡр*, *власни́к* (влас вуне), *вѡ*, *врайњѡчак* (део јарма), *врѣиши́и*, *іаруши́ѡн*, *іувно*, *іурѡн/іудѡн*, *іурѡча*, *іуре*, *двѣска/свѣска*, *двизѡрка/свизѡрка*, *завѣја*, *свѡно*, *сѣкр*, *секрл`ѡи*, *сол`а* (обад), *ја́н`е*, *ја́сла*, *кѣчи*, *кѡнак* (пастирска колиба), *кѡдњ*, *кѡчѡк* (објекат за смештај јагњади и живине), *ја́нуо* (узјахао, попео), *кѡчина* (колиба за смештај свиња), *коши́р*, *кѡјзина* (козја вуна), *л`ѣйра́к*, *л`ѣйцаи́*, *мака́се*, *ма`ѡл*, *ма`ѡсни сѣр*, *м`егенѣца*, *мекѣ́ће*, *мне́ко/мл`ѣко*, *моіѡре*, *му́с* (мусти), *на́лча* (потковица), *на́йас* (напасати), *недул`у́чна сѣѡка*, *ѡвца/ѡйца*, *уѡмица*, *осѣѡжа* (остожје), *оѡавла́чиши*, *осѣрѡји́и/очкѡйи́и*, *ѡц`ак*, *іѡјса іла́ка*, *іасѣур*, *іѡдѣжн`ак* (део самара), *іѡѡздер*, *іѡдрѡвица* (небуључне овце), *іѡсѣѡвица*, *іѡчи́ишен* (кастриран), *іси́/іци́*, *сѡн`а*, *сја́нѣша*, *скѡру́иши*, *сла́зак*, *сла́зиши*, *сѣѡраи́* (истерати), *сѣѡже* (остожје), *стри́жат*, *сѣ́ка* (овца), *сѣ́кан* (ован), *сѣѡка*, *сѣрѡіа*, *сѣну́и* (сѣнуло се сѣно), *шѣл`ечар*, *ца́и* (јарац), *цѣла ву́на*, *цекрл`ѡи/ѡдаѡи́*, *ша́рко*, *ши́и́м* (ситна вуна, отпаци са гребена), *шу́ма*.

б) Мала Косаница: *даксѡз сѣѡка*, *даци́ца*, *дѣѡлица*, *дйна́циа* (свађалица), *варени́ка*, *іѡ́лко* (црни пас), *іѡчи́*, *іудѡн*, *іудѡча*, *іу́кѣ*, *жгрѣди́ца*, *жујѡв*, *зѣѡв*, *зрња* (име овце), *ја́ѡци*, *јаѡча́р* (тор за јагњад), *ја́рина*, *ја́рмиши* (хранити јармом), *јасла́нца*, *кајма́чиши*, *ка́рли́ца*, *квѣчи*, *кокоша́р*, *кѡњ*, *кѣме/кѣмак*, *кѣма́ча*, *л`ѣшѣ* (тор за јагњад и јарад), *л`ис*, *л`исник*, *марвењѡк* (ветеринар), *мреке́ће*, *м`егенѣца*, *мл`ѣко*, *на́слон*, *нѡжице/маказе*, *ѡйца/ѡвца*, *ѡйчи/ѡвчи сѣр*, *ѡіѣни́и* (скинути павлаку са некуваног млека), *іасѣу*, *іѡјашѡ*, *іѡѡсе*, *рѣжѡ* (рже), *ру́но*, *свињѡр* (свињац), *сѣњак*, *сја́нѣна*, *сѣред*, *шѣла́ци*, *шѣл`еѣѡр*, *ши́р сѣ́ко* (узвик за дозивање стоке), *урла́* (завија, о псу, вуку), *чѣм* (ситна вуна, отпаци са гребена), *чу́ла* (овца или коза која има мале уши), *шарѡв*.

7) именовање хране и пића:

а) Синаје: *ѡлкокол*, *ѡлосан* (халапљив), *делѡ́це/делѡ́мце*, *дл`и*, *дл`и* (имитација гутања), *дрѡ́шње*, *ду́ц`а* (плесан), *вел`ушка*, *вѣсмерица*, *іру́да сѣ́ра*, *іумѡ* (халапљиво једе), *дрѡч`ка/дрѡ́зіа* (комадићи згрушаног млека), *жујѡче*, *зѣр/зѣер/сѣр* (љуто као отров), *зѡлаі*, *іра*, *ка́фа*, *кѣсел`иши*, *кѣсо*, *кудѣ́лка*, *ку́йус*, *кома́ ѡш*, *куйу́шњак* (пита), *куйушњѡч`а* (чаша, славска здравица), *колоѡѡшње*, *кома́ ѡш*, *крушковѡ́ча*, *л`ѣѡац/л`ѣѡц*, *л`имѡна́ша*, *ма`с*, *ма`сан сѣр*, *мл`ѣво/мѣл`а*, *мре́зіа* (је-згро), *мрѡсак* (присмока), *ѡсѣѡ*, *іѡлаѡіна* (полутка, пола закланог дрѡва), *іѡкѣшѣ*, *іѡри́нач`*, *іѡнѡур*, *іѡс* (пост), *іѡврѣ́ло*, *іѡреіу́наиш*, *іѡреіу́ни* (гутљаји), *іѡрешѡ́ша*, *іѡрѡ́сак/горѡ́чак*, *іѡл`ѡшина* (плесан), *ра́на*, *ра́чим*, *раѡвачко віно*, *раѡсѡница*, *сѡѡри́иш/скѡ́ѡѡиш*, *сеца́ѡац*, *сѣр*, *сѣйца/сѣ́мка* (семенка), *сла́вски колѡч*, *шѣл`ѣшина*, *шѡрѡшак* (намирнице), *шѡѡѡи*, *шѡѡѡѡи*, *ши́ѣр*, *ши́и́м*.

10) коларска лексика и терминологија:

а) Синаје: *ашишук*, *далник*, *зенишја*, *канаше*, *киша* (део саоница), *кбишур*, *ојичи* (ојишта), *(о)совина*, *пал ица* (део јарма), *илёнови* (део запрежних кола, оплен), *посмучке* (влаке), *пирёинуш* (препрегнути), *сачнице*, *смучак* (део превозног средства званог влака), *сомар*, *сирченица*, *шулац*, *ч'ёзе*.

б) Мала Косаница: *ашишук*, *ивоздена шина*, *илавчина*, *родёља*, *дрводёл'ина*, *јасишук*, *канаша*, *кривул'е*, *ласшавице* (део кола), *лес* (део кола), *л'ёса*, *оилён*, *пирмак*, *пирклаишша* (део руде), *срчаница*, *чёза*.

11) друштвени живот, празници, игре, забава:

а) Синаје: *Бојојавленье*, *вёзда*, *дајрак*, *Благовес*, *врвё се* (рвају се), *пирница*, *пос*, *пирмафон*, *посл'е*, *послар*, *доболе*, *жандар/цендар*, *жмурё*, *закон* (обичај), *инцел'ёр*, *искршник* (сотона), *јенђа*, *кагаица*, *карловац* (сребрени новац) *кашал'ик*, *кашал'ички*, *кларинёш*, *кожаи се* (играти коза, поткапе), *колокдцара*, *кримул'а*, *крша* (литије), *куиашор*, *куфер*, *куфёрша*, *левор*, *масёрка* (пушка марке маузер), *мараш*, *меана*, *мел'ица*, *мецаица*, *мнадёнци*, *мусл'имар*, *напол'они/напул'они*, *оил'ач'ка*, *пел'еица*, *побосшо*, *преслужак* (летња слава, прислужак), *пирфаишник/пирваишник*, *пирбисор*, *пирсёнац* (некрштени дани, од Божића до Богојављења), *пушал'к*, *пиршобаш*, *Ранђелов дан/Сии Рачёје*, *револ'*, *ридар/ридар*, *Сии Алимие*, *Сии Тришун*, *свирал'а*, *сёдница* (посело), *шомодил'*, *пирпикаш се* (игра каменчићима, петкаши), *шуйан/пощ*, *шумар'к*, *финцир/фицир*, *фул'аница* (клизалиште), *цванцик*, *чешвршка* (метални новац), *цвизди/жвизди*, *школа/чкбла*.

б) Мала Косаница: *Бојојавци*, *пощ*, *пуре* (дрвена лоптица слична паку у игри гуце), *гипикаш/гипиш се* (термин у вези са игром каменчићима), *гјдолице*, *ёнђа*, *жмуркаш се*, *кавал/кабал*, *казан* (централна јама у пастирској игри гуцање), *класанье*, *кише ёнђе* (сватице), *кланёш*, *кл'изаница*, *кришеница*, *кућа* (користи се у игри гуце), *л'имузина*, *мёнка* (део игре петкаши), *младёнци/младёнци*, *одичај*, *рочља/мачуца*, *свирјка*, *сёдник* (посело), *сисииш*, *сирёма* (младини свадбени дарови), *шёсше-дощ* (користи се у игри коза), *пирпикаш се* (у вези са децијом чобанском игром петкаши), *шуйумишкаш се*, *школкаш се*.

У претходних једанаест група сврстан је део лексике забележене на терену, у оба испитивана пункта, пре двадесетак година. Испитаници су чланови истих породица, оних који су до 1999. године живели у селу Синају код Истока и њихови сродници, одељци исељени из Синаја и досељени у Малу Косаницу код Куршумлије крајем деветнаестог века.

Осврнућемо се на неке основне фонетске и морфолошке особине грађе забележене у разговору са мештанима и попуњавањем упитника, који су садржали питања на различите теме из свакодневног живота Синајаца и

Косаоничана. Регистрована лексика села Мала Косаница садржи све најбитније особине говора северне Метохије, односно села Синаја. Међутим, осим чињенице да се те особине чувају доследније у Синају, забележене су и неке особине које су становници Мале Косанице попримили у новом завичају⁸ иако на почетку те везе са комшијама ијекавцима нису биле тако чврсте о чему смо често слушали на терену приликом прикупљања ономастичке грађе.⁹

Набројаћемо укратко неке фонетске и морфолошке особине. Од фонетских особина осврнућемо се на вокалски и консонантски систем и на неке гласовне алтернације.

У ексцерпираним материјалу изговор вокала сличан је њиховом изговору у стандардном језику. Међутим, забележен је значајан број лексема у којима је изговор вокала *a*, *e*, *o*, померен, па могу бити отворенији или затворенији, у односу на њихов изговор у стандардном језику. Примери забележени у Синају: *дáца* *дáца*, *дáја*, *мáјка*, *íаоз*, *фил`ца̀н/финца̀н*, *цда̀н/цда̀њ*, *дáча/дáчка*, *йура̀н/йуда̀н*, *мáс*, *мáсан сýр*, *сáнйце*, *куйáйор*, *ра`ж*; *ра`кйша*, *чé`ло*, *г`евер*, *íн`ездо*, *св`ер/св`ерка*; *н`дс*, *к`двчеí*, *у̀бмица к`бч`е*; у Малој Косаници: *клáнйк*, *дубашвá`да/дубошвá`да*, *скáчак*; *д`елдјка*, *г`еíше*, *фáл`в`енчанйца*; *ц`едйльк*; *ца`рић*, *досй`лак*; *íв`оздéна шйна*, *м`бмак р`од*, *к`ојзења́ци*, *йр`дњ*. У говору северне Метохије и у селу Синају регистрована су три примера: *ђйкс* (груди), *сйка* (овца), *сйкан* (ован) са изговором сличним старом вокалу јери (Јашовић, 1997, стр. 10).¹⁰

Поред стандардних консонаната који се чују и у говору Синаја и у говору Мале Косанице, користи се фонема *s*, а у говору Мале Косанице и фонема *с`*. Највише примера са африкатом *s* забележен је у пастирској лексичкој у говору Синаја: *свезда*, *св`бно*, *с`крп*, *секрл`аиш*, *сól`а*, *Сувић* (Зувић), *двйска/свйска*, *двизáрка/свизáрка*, *з`ер/з`ер/с`ер* (љуто као отров), *св`ер/св`ерка*, *с`рц*, *сунсáр*, *с`рц*, *масерка*. Лексеме са фонемом *с`* ексцерпиране су само из грађе снимљене у Малој Косаници: *Гóс`о*, *Дáс`о*, *Ву́с`о*, *йу́с`а*.¹¹

Померена је и артикулација сонаната *л* и *љ* и то у селу Синају доследније него у Малој Косаници. Примери: *дел`йца*, *дб́л`йца*, *гудл`йка*, *кисел`ак*, *л`йс*,

8 Синајчани досељени у Малу Косаницу у њој живе већ пет-шест генерација. Мала Косаница окружена је селима: Дегрмен, Купиново, Кутлово, Орловац, Матарова, Преветица и Рача. У свим околним селима, изузимајући Рачу, живе досељеници из Црне Горе, Ибарског Колашина и из западне Србије и пореклом су са ијекавског говорног подручја (Јашовић, 2018, стр. 248–258).

9 Неки од казивача из Дегрмена и Преветице су ми говорили да се не мешају са Пећанцима и да свој говор чувају, те да он није натруњен особинама говора Мале Косанице и Раче. Тврдили су да се чак нису са Пећанцима ни узимали до скоро.

10 У књизи *Пасйирска шйрминологија Пећкоí Подгóра* забележено је двадесетак примера са вокалом *й*.

11 *с`* се у говору Косаоничана ретко чује и преузето је из говора становника суседних села.

л`ѐдац/л`ѐд^и, л`имона^иша, л`ѐјл`ек (рода), л`еш^ир/л`еш^ирак, л`еш^иве (тор за јагњад и жарад), л`ис, л`исник, л`ис^икче, сл`ива. У Малој Косаница фонема л` забележена је најчешће испред вокала и и е: *ге^ил`и`ћ, л`еш^иве* (тор за јагњад и жарад), л`ис, л`исник, л`ис^ица, мл`еко, *и^иан^ил`ика, ш^иел`е^ићар, фл`и^ија*, али бележимо и примере са стандардним изговором л: *лем^езје, ч^ен^еле*.

Нестандардан је и изговор сонаната н и њ, а у неким примерима долази до замене сонанта н сонантом њ и обрнуто. И ова појава наравно доследније се чува у Пећком Подгору.¹² У Синају: *и^н`ч^ездо, кр^иш^ин`ак/кр^иш^ин`ци, св^инск^и и^иа^инци, и^ог^иу^жн`ак, с^ис^ир^ич`ин`а, с^ир^ин^иш^ие, ш^иеш^икич`ин`а, чк^лан`ак*, али и *др^иш^иње, раз^ира^ића*. У Малој Косаници: *з^рња, к^ој^ен^иа, сред^н`и и^рс, ч^лан`ак, ч^уњак*.

Артикулација африката у говорима Синаја и Мале Косанице иста је као и у стандардном језику. Међутим, код старијих аутентичних представника ових говора чује се палатализовани изговор африката ч, џ и нешто тврђи изговор палаталних ћ, ђ. У Синају: *гр^оч`ке* (комадићи згрушаног млека), *і^ач`е, і^уч`е, кач`и^а, к^ор^на^ич`а, к^рн^ач`* (круњач за кукуруз), *ку^иуш^на^ич`а, о^ил`а^ич`ка, и^ер^ин^ач`*, *с^ис^ир^ич`ин`а, ш^иел`еч`ар, ш^иеш^икич`ин`а, ћурл`и^ч`е, ч`ора, ч`езе, шу^ћурч`е, и^ен^ц`ер, д^уц`а* (плесан), *и^ре^ц`а*, али и супституција: *л`ем^еђе, р^уков^ећ, на^ир^иш^и, ћурл`и^{ће}, н^амеш^ићај, ш^иел`еш^ина, о^ц`а, в^ец^ида*. У Малој Косаници: *і^ач`е, дом^ач`ин, к^рмач`а, м^еч`ја л`еска, мл`еч`ика, и^ре^ц`а, и^ро^ц`е, ц^уља* (јабука).

Фонема х nestала је из говора оба испитивана пункта. Регистровани су бројни примери у којима је после гудљења гласа х извршена његова супституција фонемама к, в, ј. У Синају: *лаг, зава^ћам, заладак, ма^ћија, ме^уна/ме^унка, ора, ј^ануо* (узјахао, попео), *ра^{на}, ра^ним, ра^овачко ви^{но} и^ек^иш^ие*, Крвацка, Ораковац, *и^арокија, и^рекрана, и^рикод, сва^ћам, і^реј*, (грех), *смеј*. У Малој Косаници: *ар^иија, ар^оника, ек^иер, и^жина, л`ж^и, Меане, нараним, сирома, с^иреа, и^рду, ма^ћија, и^рива^ишиш, ува^иио, алкокол, к^иео, крана, Крис^иос, и^л`ик, и^реклада, ш^иеш^ик, дуван, уво, мува*.

Гласовне вокалске алтернације карактеристичне за косовско-ресавске говоре и за говоре северне Метохије налазе се и у нашој испитиваној грађи. Највише је забележено примера са супституцијом једног вокала другим, елизија вокала, асимилација, дисимилација и слично. У Синају: *даранија, вел`ушка, і^{ра}мафон, ма^ћија, мел`ица, о^сі^ал/ас^іа^л, и^арун^ук, и^есек, і^ремени, киш^евиш, раса^ћова^и, с^иал`ица, ш^ара^{са}, ф^иш^ил`/ф^еш^ил`, ћуш^еи, ц^ијул`е/ц^иш^{ел}`е, ча^ші^ре/ч^еш^іре, ша^ші^р, лом^іер^иа, и^ос^іи^{ка}/и^ас^іи^{ка}, сав^{ел}`ка/сов^{ел}`ка, самдорка, за^{ва}, зав^ић* (заовин син), *з^авичина, см^рзо, і^л`его, реко, ви^{до}, і^рври, с^иера* (истера), *ц^рјул`а, ш^араса, ш^орник, Ран^ћел*. У Малој Косаници: *д^удаш^ва^ода/*

12 Сонант л се изговара умекшано, а фонема њ је очврсла, па је њихов изговор између те две вредности и обележавамо га графемом л` (СТИЈОВИЋ, 1979, стр. 242). Иста промена односи се и на изговор сонаната н и њ које обележавамо графемом н`.

дубошва̀да, ѿрѣ̀на, долѣ̀ко, јѿмужан сѣ̀ра, ко̀йу̀шња̀к, ла̀йа̀й, на̀мѣ̀рница, озѐйс, ѿа̀йѐка, ѿл`ено̀ви (оплен мн.), ѿенѣ̀ур, ѿл`ес, ѿриклайу̀ша, ѿрекл`учи, ѿрешу̀ша, преник̀ло (проник̀ло), сес, до̀вес, узес, ѿка̀й, шѐйу̀рак.

У ексцерпираној грађи прикупљеној за овај рад налазе се и примери лексема у којима су евидентиране консонантске промене: гудљење сугласника, замена једног сугласника другим, метатеза, десоноризација звучних и соноризација безвучних гласова на крају речи и тако даље. Примери из говора села Синаја: дрес, л`ус, ѿреѣ̀риш, ѿрѣ̀с; мус (мусти), ѿаз (петролеј), ѿица, рѿ̀дѿ, сѿрежѣ̀ш; засѿрук, чкѣ̀мда, чклан`ак, чкрѿ̀дина, ѿлѿ̀дѿ, ѿекрл`а̀й; драсѿ̀то, рѿ̀сѿто, сѿкрѿ̀ва, ду`ар, за̀јница; райа̀цик, кронишони, во̀зам се, јес (јести), ко̀јза ѿо̀ача, ко̀јзаѿ̀ се, ко̀јзина, ѿво̀зе, ѿарница, ѿро̀зе, ѿа̀јса ѿла̀ка, ѿлѐшо, мнад, мна̀ђи, мнак; но̀жице, ву̀кчѝђи, ѿекл`а, ѿорек, ѿосл`ек, ко̀мѿир, сл`ива, дреска, л`евор, ѿанѿ̀тол`е, изди-ва вода, јевѿ̀шино̀ћа, овицир, ѿрифа̀шник. У говору села Мала Косаница: ку̀дѿ, ни-ка̀дѿ, о̀йлаз, о̀шу̀дѿ, са̀дѿ, но̀жѣ̀ш, скрѿ̀дѿ, ѿл`ѐшо, дрес, л`ус, ѿица, руко̀вѐђ, авѿ̀ус, ѿара̀дајс, дол`ес и ѿамнос, радос, ѿралерсѿ̀то, `ено, девросѿ̀то, деѿ̀шињсѿ̀то, чо̀ек, фе-дрова̀р, до̀јдолице, ма̀касе, но̀жице, јенѣ̀ћа, жо̀йеѿ̀и, чу̀еш, ко̀маѿ̀и, со̀вра, де ѿо̀ђ (год).

У нашој грађи прикупљеној у оба испитивана пункта забележене су бројне особине типичне за говоре северне Метохије и уопште косовско-ресавски дијалекат.

Поменућемо само неке од њих. Именице женског рода на сугласник мењају се као и именице мушког рода на сугласник у оба пункта (по првој Стевановићевој врсти): на̀ш рѿ̀ж, о̀вѿ̀ жѣ̀д, ѿа̀ј крѿ̀в, ѿра̀зан ко̀с, ѿа̀ка̀в ра̀дос, за ѿа̀ј рѣ̀ч.

Уопштен је наставак -ем код именица мушког рода на сугласник и именица средњег рода: со̀кѿ̀м, со̀ка̀кѿ̀м, ко̀ломо̀ћѿ̀м, мл`ѐкѿ̀м.

Забележени су неки нестандартни придевски облици: деѿ̀иѿ̀њи (дечији), зѣ̀мски, ко̀јзи, ма̀чињи (мачји), ѿа̀јси, сѿѿ̀вна, ѿѣ̀чки. У Малој Косаници: зѿ̀мњи, до̀јѿ̀вско, рѿ̀сѿ̀бвско.

Ексцерпирани су примери аналитичког и синтетичког компаратива и суперлатива какав се чује и у другим косовско-ресавским говорима: но̀ѿ̀њи, дѐл`ши, ѿлу̀иши, сла̀иши, сѿа̀риши, ѿа̀киши (тањи), старѣ̀ј; ѿо̀ сѿро̀ѿ̀иња; ѿо̀ кру̀ѿ̀ан, ѿо̀ сѿѿ̀ан, на̀ј вѐл`ик, на̀јро̀ђѿ̀н, на̀јсѿ̀арѣ̀ј. У Малој Косаници: до̀љши, дѐѿ̀иши (дедљи), но̀вши, сво̀јши, ску̀ѿ̀иши, сла̀иши, су̀вши/су̀вл`и, ѿа̀кши/ѿа̀њши; сѿа̀рѣ̀ј, сѿа̀рѣ̀ја; ѿо̀ врѐдан, ѿо̀ѿа̀ђ, на̀јѿ̀рви, на̀ј вол`им.

И у једном и у другом проучаваном месту чувају се сви облици глаголског система као у стандардном језику.

И у Синају и у Малој Косаници чува се инфинитив који се употребљава без финалне фонеме -и: ѿзес, ѿс (ићи), му̀с (мусти), ѿмиѿ̀и, но̀сиѿ̀и, ѿорас, ѿу̀ваѿ̀и, ѿу̀шѿ̀наѿ̀и, са̀мнуѿ̀и (сванути), са̀мѿ̀ње (свиће), сѣ̀јаѿ̀и, сѣ̀с, сѿи́рижаѿ̀и, су̀нуѿ̀и се (сувнути), уда̀раѿ̀и (падати, о киши, снегу), узѣ̀с, ша̀ѿ̀иња̀ѿ̀и, ша̀ѿ̀ѿа̀иѿ̀и (примери су из упитника попуњеног у Синају). У Малој Косаници смо регистровали, та-

муруз, комѿир-комѿир/крѿиола, кромид^ѿ-лука, орало-рал`ица, осмак/осморе-дац-осмак, ѿоѿрика-ѿаѿрика, райаѿик-арѿаѿик, сејаѿи/сејал`ица-сијаѿи/си-јал`ица, ѿрнокоѿ-ѿудак, ѿрол`ишиѿе-ѿлац, ѿлаз-оѿлаз, Синаје нема - шесѿак (ку-куруз), окл`еѿаѿи-оѿиковаѿи, руковеж-руковед, фафаронка/ѿифиронка-ѿаронка.

Пастирска лексика и терминологија налазе се у шестом пољу: мл`еко/мнеко/вараника-мл`еко/вареника, ѿвно-сењаѿ, веѿренар-марвењаѿ, ѿу`ран/ѿуда-`н-ѿуда`н/крмаѿ, ѿрача-ѿудача/крмача, ѿуре-крме, макасе-ножице, мекеѿе-вре-чи, ѿомица-ждредица, ѿасѿур-ѿасѿу, скоруѿиѿи-кајмачиѿи, цела вуна - руно, ја-нуѿи-ѿојашаѿи, шума-л`ис/л`исник, небул`учна сѿока - баксуз сѿока, вриѿиѿи-рѿжѿ (рже), кочак-свињаѿ.

У седмом пољу су речи за именовање хране и пића: Буѿ`а-ѿл`ес (плесан), висмерица-ѿеченица, колодоѿиѿе-курузузно/мумурузно, ма`сан сир - цео сира, ѿа-лавина-ѿолуѿина, ѿинѿур-ѿенѿур, расоница-расо, намернице-ѿрошак.

Именовање птица, инсеката, живине и других животиња налази се у осмој групи: ѿарван-ѿавран/ѿарван, грозд-грозѿовиѿ, зеѿица-зеѿа, креѿиѿал`ка-креја, ѿанил`ичара-ѿанил`ика, уѿина-ѿукаваѿ.

Лексика фитонимског порекла сврстана је у девету групу: бел`ица-белаја (бела шљива), дојл`ија-црешња/ѿрешња, дуд-расѿи, дудл`ика-цериѿи, дуда/мури-ка-дуѿкиња (плод дуда), ѿулаѿија-ѿ`уља, косел`ак-кисел`ица, ѿеѿровача-ѿе-ѿронка, ѿоломида-ѿаламида, моѿареѿа ѿрава - ѿиревина, сѿрноѿаѿка/сланоѿаѿка-сѿрноѿача.

У десетом пољу налази се коларска лексика и терминологија, али међу наведеним називима нема неподударних облика.

Лексика у вези са друштвеним животом, празницима, игром и забавом налази се у последњој, једанаестој групи: Боѿојавл`ење-Боѿојавѿи, доголе-дојдо-лице, клариней-кланей, ѿѿиѿоњаѿи-сѿасиѿи, енѿа-јенѿа.

Основне фонетске, морфолошке и лексичке особине говора подгорског села Синаја и Синајчана исељених у топличко село Малу Косаницу углавном се не разликују. Неких разлика у говору Мале Косанице има, највише наравно на лексичком нивоу и оне су производ утицаја представника других говора, углавном досељеника са ијекавског терена који живе у суседству Мале Косанице.

ЛИТЕРАТУРА

- Букумириѿ, М. (2003). Говори северне Метохије. Сѿиски дијалекѿолошки зборник, I.
- Букумириѿ, М. (2007). Живоѿ Срѿа у Гораждеѿу, књига 61. Београд: Етнографски институт САНУ.
- Букиѿевиѿ, М. (1993). Оѿледи из дијалекѿолошких исѿраживања. Приштина: Филозофски факултет.

- Јашовић, Г. (2014). Дијалекатски текстови српских говора Косовског Поморавља и широког Косова и њихов акценат. У: *Славистички зборник IWOBA VIII*, зборник радова са VIII међународног научног скупа о Балтословенској акцентуацији (113–130). Нови Сад: Филозофски факултет.
- Јашовић, Г. (2018). *Ономастика слива реке Косанице*. Косовска Митровица – Куршумлија: Филозофски факултет – Народна библиотека Куршумлија.
- Јашовић, Г. (1997). *Пасџирска џерминолоџија Пећкој Подгори*. Исток – Зубин Поток – Приштина: Дом културе „Свети Сава“ – Издавачко предузеће „Стари Колашин“ – Народна и Универзитетска библиотека.
- Радић, П. (1990). Цртице из говора села Мрче у куршумлијском крају. *Српски дијалектолошки зборник*, XXXVI, 1–75.
- Радић, Ј. (2013). О формацијама са суфиксом -ица и антропонимом у основи. У: Ј. Марковић (прир.), *Пушеви и домџи дијалекатске лексикографије*, зборник радова са истоименог међународног научног скупа (283–292). Ниш: Филозофски факултет.
- СТИЈОВИЋ, С. (1979). Ономастичка источног дела Метохијског (Пећког) Подгора. *Ономастолошки прилози*, 1, 237–381.

GOLUB M. JAŠOVIĆ

UNIVERSITY OF PRIŠTINA IN KOSOVSKA MITROVICA
FACULTY OF PHILOSOPHY
DEPARTMENT FOR SERBIAN LANGUAGE AND LITERATURE

SOME LEXICAL PARALLELS IN SPEECHES OF VILLAGES SINAJ AND MALA KOSANICA

Summary

This paper deals with dialectal lexis of the two villages whose residents speak Kosovo-Resava speech. The first village, Sinaj, is located in Peć Podgor, in the vicinity of Istok, in north Metohija, while the second village, Mala Kosanica, is located in the valley of the river Kosanica in the vicinity of Kuršumlja.

Residents of Sinaj are natives, i.e. people who moved there from the eastern parts of Montenegro during the Ottoman reign. Mala Kosanica is inhabited by people who came from Sinaj by the end of 19th century.

We have spent around ten days in both villages in 1998 and during that time we surveyed the population by means of the Questionnaires for Serbian Dialectological Atlas and that data was presented this paper.

Keywords: Sinaj; Mala Kosanica; northern Methohija; Kosanica; Kosovo-Resava dialect; dialectal lexis.